

EDEBİYAT

Sosyal Eleştiri Türü Olarak

OSMANLI EDEBİYATINDA

NEFSÜLEMR METİNLERİ

HAZIRLAYAN: FİKRET TURAN

dünbugün
yarın

Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

“dün” den öğrendikleriyle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

“dün” den öğrendikleriyle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

© 2024, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 382

Edebiyat: 197

ISBN 978-625-6063-06-8

Sertifika No: 52315

Baskı Tarihi: İstanbul, 2024

Hazırlayan: Fikret Turan

Editör: Furkan Öztürk

Yayın Yönetmeni: İrfan Güngörür

Baskı Hazırlık: DBY Ajans

Baskı/Cilt:

Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. A.Ş.
(Sertifika No: 46519)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Sosyal Eleştiri Türü Olarak Osmanlı Edebiyatında Nefsülemr Metinleri

Hazırlayan: Fikret Turan (Prof. Dr.) Editör: Furkan Öztürk (Doç. Dr.)

İstanbul : DBY Yayınları, 2024.

166 s. ; 13,5 x 21,0 cm ___ (DBY Yayınları ; No. 382) ___ Dizin var.

ISBN 978-625-6063-06-8

1-Eski Türk Edebiyatı 2- Edebiyat 3- Osmanlı Türkçesi 4- Hiciv 5- Nefsülemr

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI

Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4

Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul

www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

Tel.: +90 212 526 98 06

İçindekiler

Önsöz	7
Giriş	11
BİRİNCİ BÖLÜM	
Nefsülemr Metinlerinin Genel Özellikleri	13
İKİNCİ BÖLÜM	
Mevcut Nefsülemr Metinleri	21
1. Nefsülemr-nâme-i Lâmii Çelebi ve Özellikleri	21
2. Nefsülemr-nâme-i Niksârîzâde Efendi	29
3. Kurbî Mehmed Said Efendi'ye ait Ferman Kalıbında Nefsülemr-nâme	31
4. Anonim Berat Kalıbında Nefsülemr-nâme	32
5. Tezkire Yazarı Şair Sâlim Tarafından Yazılan Manzum Nefsülemr Metni	34
6. Kütahyalı Firâkî'nin Segnâme Eserinde Sebeb-i Telif Olarak Nefsülemr	36
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
Nefsülemr Metinleri Üzerine Yapılan Çalışmalar: Literatür Değerlendirmesi	41

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
Nefsülemr Türünün Hiciv Edebiyatındaki Yeri.....	49

BEŞİNCİ BÖLÜM	
Nefsülemr Metinlerini Edebi Türe Dönüştüren Faktörler.....	53
Sonuç.....	59

NEFSÜLEMR ÖRNEK METİNLER	
Nefsülemr-nâme-i Lâmii Çelebi.....	63
Nefsülemr-nâme-i Lâmii Çelebi.....	70
Nefsülemr-nâme-i Niksârîzâde Efendi.....	77
Berât Kalıbında Nefsülemr-nâme, Anonim.....	85
Sözlük.....	89
Kaynaklar.....	141
Nefsülemr-Nâme Yazmalarından Kesitler.....	149
Dizin.....	163

Önsöz

Mizahi hiciv insanoğlunun çevresinde bulunan kişilerin sorunlu davranışları hakkındaki şikayetlerini ifade etmesinin ve onları doğruluğa yönlendirme arzusunun eğlenceli bir aracıdır. Birçok toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da ister sözlü ister yazılı olsun, mizahi hiciv her seviyeden edebiyat faaliyetinin önemli bir alanını oluşturur. Bu türden metinler eleştirirken güldürmeyi, güldürürken eğlendirmeyi ve eğlendirirken de ortaya saçılan eleştirinin huzursuzluğunu ve gerginliğini azaltarak bahse konu kişileri ıslah etmeyi amaçlar. Bu bağlamda nefsülemr metinleri de 16. yüzyıldan başlamak üzere Osmanlı şehirlerinde yaşayan genellikle toplumda belirli bir yeri olan, okumuş yazmış, makam, mevki ve itibar sahibi kişilerin yaptıkları yanlışlıkları mizahi şekilde karikatürize eden edebi eserler olmuştur. İlk öncü ve kurucu metni Lâmii Çelebi tarafından yazılan nefsülemr-nâmeler geniş kitlelerin hayatını ilgilendirdiği için ismi bilinen ve bilinmeyen yazarlar tarafından benzer konu, üslup ve mizahi tonla yazılmış, çoğaltılmış ve zamanla bu metinler ortak özelliklere sahip bir edebi türe dönüşmüştür. Osmanlı toplumunun kendi şartlarından, kendi sosyal yapısından, kendi edebi zevkinden ve espri anlayışından ortaya çıkmış özgün mahalli eserler olan nefsülemr-nâmeler 16. yüzyıldan 19. yüzyılın sonlarına kadar yazılan, çoğaltılan ve okunan eğlenceli bir edebi tür olmuştur.

Mevcut bilgilerimize göre elyazması halindeki nefsülemr metinlerinden birisi ilk defa kısa bir açıklamayla birlikte Türkiye Türkolojisinin kurucu dergilerinden olan Milli Tettebbular Mecmuasının 1915 yılında çıkan 3. sayısında yayımlanmıştır. Bu tarihten başlayarak belirli araştırmacılar tarafından farklı zamanlarda türün çeşitli nüshaları üzerine metin, dil ve edebiyat incelemeleri yapılmıştır. Konu üzerine önceleri gene Türkiye Türkolojisinin kurucularından Fuad Köprülü kısa bir dipnot bilgisi vermiş, Agah Sırrı Levend ise nefsülemr-nâme başlıklı elyazmalarından bazılarını tanıtmıştır. Sonraki dönemlerde bu metinlerden bazıları hakkında parça parça çeşitli araştırma ve inceleme çalışmaları yapılmış olsa da hem bilinen mevcut nefsülemr nüshalarının, hem nefsülemr başlığını kullanmadan aynı tür özellikleriyle yazılan başka metinlerin ve hem de konuyla ilgili bilgi veren belli başlı kaynakların önemli kısmını ele alıp inceleyen çalışmalar son dönemlerde yapılmıştır. Nefsülemr metinlerinin ortak konu, cümle yapısı, kelime hazinesi ve yaklaşım tonu gibi tema ve üslup özellikleri ile bu eserlerin bir türe dönüşme süreçleri tarafımızca bir makale olarak 2023 yılında yayımlanmıştır. Elimizdeki mevcut bu kitap çalışması ise adı geçen makalenin yeni bilgilerle, yeni görüş ve yorumlarla, çok sayıda transkripsiyonlu tam metin örnekleriyle, karşılaştırmalı metin değerlendirmesi ve elyazması görselleriyle zenginleştirilmiş ve genişletilmiş şeklidir. Bu kitap çalışmasına, ayrıca daha rahat anlaşılması amacıyla metinlerde karşılaşılan argo ifadeleri, mahalli konuşma üsluplarında ortaya çıkan söyleyiş kalıplarını ve günümüz Türkçesinde kullanımdan düşmüş veya anlaşılması zor olabilecek kelime, deyim, terkip, kelime grubu ve kalıplaşmış sözleri açıklayan geniş bir sözlük kısmı eklenmiştir. Böylece bu kitap çalışmasıyla bir asırdan daha uzun süreden beri metinleri üzerine değerli araştırmaların yapıldığı nefsülemr-nâmelerin elyazması nüshalarını tanıtmayı ve tasnif etmeyi, ortak dil ve üslup özelliklerini belirlemeyi, metinlerin türe dönüşme dinamiklerini ve diğer türlere ait eserlere etkisini göstermeyi, nüshalar hakkında yapılan çalışmaları tanıtmayı

ve metinlerin transkripsiyonlu çevirileri ile sözlüğünü ortaya koymayı amaçladık.

Çalışmanın araştırma, inceleme ve yazılması sürecinde başta İBB Atatürk Kitaplığı, Millet Kütüphanesi, Milli Kütüphane, Süleymaniye Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eser Kütüphanesi, Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi olmak üzere çok değerli kütüphanelerin kaynaklarından yararlanma şansına sahip olduk. Bütün bu değerli kurumların çalışanlarına, sağladıkları imkanlardan ve kolaylıklardan dolayı müteşekkirim. Türkiye’deki birçok kütüphanede bulunan elyazması eserin dijital görsellerini kurdukları çok değerli web sitesi aracılığıyla görmemize ve edinmemize imkân sağlayan Türkiye Yazma Eserler Kurumunun değerli yetkililerine de ayrıca gönülden teşekkür ederim. Nefsülemr metinlerinden iki tanesinin varlığını bildirerek kopyalarını tarafımıza gönderme kibarlığında bulunan çok değerli genç meslektaşım Doç. Dr. Şeyma Benli Hanımefendiye teşekkürü borç bilirim. Ele aldığımız metinlerin dilini değerlendirerek kimi kelime ve ifadelere dair değerli görüşlerini bizimle paylaşan ve çalışmamıza katkılarda bulunan saygıdeğer bilim adamı Prof. Dr. Furkan Öztürk Beyefendiye müteşekkirim.

Ayrıca, bu çalışmanın her aşamasında değerli eşim Nilgün Haraç Turan’ın destek ve teşviklerini gördüğümü özellikle belirtmek isterim. Kendisine ne kadar teşekkür etsem azdır.

Fikret Turan

Ataköy/İstanbul, Temmuz 2024

Kaynaklar

- Ahmet Vefik Paşa (1306/1888). *Lehce-i Osmânî*, Tab’-ı Cedit, İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.
- Akalın, İsa. (2020). “Balkanların İslâmlaşmasında Kalendarî Otman Baba’nın Velâyetnâmesi ve Hadîs Kaynakları”, *Balkanlar ve İslâm, Balkanlı Âlimler, Mütefekkîrler ve Eserleri*, Cilt III, Editörler: A. T. İmamoğlu; İ. Rruga; M. F. Soysal; A. Bilik, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Akkuş, Metin (1998). *Nef’î ve Sihâm-ı Kazâ*, Ankara: Akçağ.
- Aktunç, Hulki (1990). *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü*, İstanbul: AFA Yayınları.
- Akyazıcı Özkoçak, Selma (2009). “Kamusal Alanın Üretim Sürecinde Erken Modern İstanbul Kahvehaneleri”, *Osmanlı Kahvehaneleri: Mekân, Sosyalleşme, İktidar*, Ed. Ahmet Yaşar, İstanbul: Kitabevi, s. 17-36.
- Alan, Ercan (2018). “XVII. Yüzyıl Anadolu Kadıkları ve Rütbeleri”, *Tarih Dergisi* 67: 59-100.
- Altınova, Mehmet (2018). “Kütahyalı Firâkî Üzerine Yapılan Çalışmalar ve Yeni Şiirleri Üzerine Düşünceler”, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3/2: 374-396.
- Ambros, Edith Gülçin (1992). “Six Lamoons Out of Faqîrî’s Risâle-i Ta’rifât”, *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 82: 27-36.
- Artan, Tülay (1995). “Fener”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 12, İstanbul: TDV Yayınları, s. 341-342.
- Aşçı İbrahim Dede (2006). *Çok Yönlü Bir Sufinin Gözüyle Son Dönem Osmanlı Hayatı, Aşçı Dede’nin Hatıraları*, Cilt IV, Hazırlayanlar: M. Koç; E. Tanrıverdi, İstanbul: Kitabevi, s. 1679, 1693, 1817.
- Atıla, Mustafa (2011). “Safâî Tezkiresi Özelinde 18. Yüzyıl Edebiyat Camiasında Mizahî Ortam”, *Turkish Studies, International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6/2: 95-104.

- Ayan, Gönül (1994). “Lâmi’î Çelebi’nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1/1: 43-65.
- Aytaç, Aslı (2011). “Lâmi’î Çelebi Dîvânı’nın Müteferrikât Bölümünde Bulunan Hiciv Manzumeleri”, *Turkish studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt 6/2: 75-86.
- Ayverdi, Z. İlhan (2005). *Kubbealtı Lugati*, İstanbul: Kubbealtı Vakfı.
- Balci, Funda (2020). *17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Edebiyatında Bazı Argo Kullanımları*, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Barthes, Roland (2002). *S/Z*, Çeviri: Richard Miller, New York: Blackwell.
- Batıslam, H. Dilek (1997). *Kâni’nin Mensur Letâifnâmesi ve Hezliyyâtı*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Adana.
- Batıslam, H. Dilek (2013). “Divan Edebiyatında Latife ve Hezl”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 22/1: 229-242.
- Bawarshi, A. S.; Reiff, M. J. (2010). *Genre: An Introduction to History, Theory, Research, and Pedagogy*, Indiana: Parlor Press.
- Bayrı, Halit (1934). *İstanbul Argosu ve Halk Tabirleri*, İstanbul: Burhaneddin Matbaası.
- Benli, Şeyma (2023a). “18. Yüzyıldan Bir Osmanlı Müellifinin Toplumsal Eleştirisi: Kurbî Mehmed Said’in Ferman Suretindeki Nefsülemr-nâmesi”, *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Özel Sayı 1: 746-763.
- Benli, Şeyma (2023b). “Necâti Üslubunu Nesre Uyarlama Örneği Olarak Latîfî’nin Fusûl-i Erba’a Adlı Eseri”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 30, 54-85.
- Bingölçe, Filiz (2011). *Tanıklarıyla Osmanlı Argosu Sözlüğü*, Ankara: Altüst Yayınları.
- Çalışkan, Yaşar (1994). *Lâmi’î-zâde Abdullah Çelebi, Latifeler*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Çavuşoğlu, Mehmed (1976). “Zatî’nin Letayif’i II”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt XXII: 143-161.
- Çelik, Aysun (2017). “Firâkî Dede’nin Seg-nâme Adlı Eseri”, *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 8/29: 1032-1053.
- Çınar, Bekir (2006). “Bir Hiciv Örneği: Tarzî’nin Zille-Nâmesi”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 20: 17-31.
- Dankoff, Robert (2008). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Okuma Sözlüğü*, Katkılarla İngilizceden Çeviren: Semih Tezcan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Derleme Sözlüğü* (1993). (Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü), 12 cilt, 2. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Develi, Hayati (1998). *XVIII. Yüzyıl İstanbul’a Dair Risale-i Garibe*, İstanbul: Kitabevi.

- Devellioğlu, Ferit (1959). *Türk Argosu*, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Devellioğlu, Ferit (1997). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. 14. Baskı, Ankara: Aydın Kitabevi.
- D’Ohsson, M. De M. (1975?). *XVIII. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler*, çev. Zerhan Yüksel, İstanbul: Tercüman.
- Donuk, Suat (2017). *Hada’ıku’l-Haka’ik fi Tekmileti’ş-Şaka’ik, Nev’izâde Atâyî’nin Şakâ’ik Zeyli*, Cilt I-II, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Duran, Recep (2016). “Nasır Tûsî’nin Nefsu’l-Emr Risâlesi İsbâtu’l-Akli’l-Küllî”, *Dört Öge*, 9: 37-50.
- Düşmez, Ö. A.; Özyetgin, A. M. (2021). 16. yüzyıla ait Nevâdirü’t-Tevârîh’te Geçen Deyimler Üzerine”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 10 (1), 64-83.
- Erdem, Sadık (1974). *Râmiz ve Âdâb-ı Zurâfâ’sı*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Ersoy, Ersen (2007). “XVI. Yüzyıl Şâiri Firâkî ve Manzum Bir Mektubu”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 16: 121-134.
- Esir, Hasan Ali (2001). “Lâmi’î Çelebi’ye İsnat Edilen Bir Eser: Risâle-i Nefsü’l-Emr-i Lâmi’î”, *İlmî Araştırmalar*, 12: 111-120.
- Esir, Hasan Ali (2004). “Lâmi’î Çelebi Münşeat’ının Giriş Bölümünde Lâmi’î Çelebi ile İlgili Bilgiler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 52 (2004/2): 79-88.
- Evliya Çelebi (2005). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, IX. Kitap, Editörler: Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, 1. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Farès, Bichr (1987). “Hiciv”, *MEB İslam Ansiklopedisi*, 5/1: 473-475.
- Gök, Taner (2019). “16. Asır Osmanlı Toplumuna Açılan Bir Pencere Fakîrî’nin Risâle-i Ta’rifât’ı”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 23: 315-380.
- Güler, Kadir (2010). “Kütahyalı Firâkî ve Bilinmeyen Şiirleri”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 5/1: 1037-1066.
- Habermas, J. (1989). *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*, Çeviri: T. Burger, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Hauser, Gerard A. & Mc Clellan Erin D. (2009). “Vernacular Rhetoric and Social Movements: Performances of Resistance in the Rhetoric of the Everyday”, *Active Voices: Composing a Rhetoric of Social Movements*. Editörler: Sharon McKenzie Stevens & Patricia Malesh, New York: SUNY, s. 23-46.
- Hüseyin Remzi, Doktor (1305/1887). *Lugat-ı Remzî*, 2 Cilt, İstanbul.
- İbrahim Cüdi (1332/1913). *Lugat-i Cüdi*, Trabzon: Kitapçı Hamdi.

- İnce, Adnan (1994). *Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Dîvânı, Tenkitli Basım*, Ankara: Yükseköğretim Kurulu Matbaası.
- Kaya, İbrahim (2020). *Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz: Sûdi'nin Hâfiz Dîvânı Şerhi*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu.
- Kılıç, Zülküf (2008). *Türk Dîvân Şiirinde Sosyal Eleştiri*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Elazığ.
- Kilisi Rıfat Bilge, Mütercim (1980). *Bostan ve Gülistan, Şeyh Sâdi-i Şirazi*, 12. Baskı, İstanbul: Meral Yayınevi.
- Kocatürk, Vasfi Mahir (1964). *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Edebiyat Yayınevi.
- Koçu, Reşad Ekrem (1967). *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.
- Kortantamer, Tunca (1993). "17. Yüzyıl Şâiri Atâyî'nin Hamse'sinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Görüntüsü", *Eski Türk Edebiyatı, Makaleler*, Ankara: Akçağ Yayınları. s. 89-151.
- Kömeçoğlu, Uğur (2009). "Homo Ludens ve Homo Sapiens Arasında Kamusalılık ve Toplumsalılık: Osmanlı Kahvehaneleri", *Osmanlı Kahvehaneleri: Mekân, Sosyalleşme, İktidar*, Ed. Ahmet Yaşar, İstanbul: Kitabevi, s. 49-84.
- Köprülüzade Mehmet Fuat (1930). *XVII. Asır Şairlerinden Kayıkcı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi*, Türk Şazâirlerine Ait Metinler ve Tetkikler V, İstanbul: Evkaf Matbaası.
- Kut Alpay, G. (1976). "Lâmi'î Çelebi and His Works", *Journal of Near Eastern Studies*, 35/2: 73- 93.
- Lane, E. W. (1968). *An Arabic-English Lexicon*, 8 Cilt, Beirut, Lebanon: Librairie du Liban.
- Levend, Ağâh Sırrı (1971). "Divan Edebiyatında Gülmece ve Yergi (Hezl ve Hecv)", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 18: 37-45.
- Levend, Ağâh Sırrı (1984). *Türk Edebiyatı Tarihi*, Cilt I, 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Mehmed Salâhi (1313-1322/1895-1904). *Kâmûs-ı Osmani*, 4 Cilt, İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.
- Mehmed Süreyya. (1996). *Sicill-i Osmani – Osmanlı Ünlüleri*, 6 Cilt, Haz. N. Akbayan; S. A. Kahraman, İstanbul: Kültür Bakanlığı & Tarih Vakfı.
- Mengi, Mine (1995). "Bir Osmanlı Efendisi'nin Çizdiği Çelebi Tipi", *Dergah* 6/69 (Kasım 1995): 11.
- Meninski, F. à M. (1680). *Linguarum orientalium Turcicae, Arabicae, Persicae*, 3 Cilt, Viennae Austriae: Opera, typis & sumptibus Francisci à Mesgnien Meninski.
- Miller, Carolyn R. (1984). "Genre as Social Action", *Quarterly Journal of Speech*, 70: 151-167.

- Muallim Nâcî (1318/1900). *Lugat-i Nâcî*, İstanbul: Asır Matbaası.
- Mütercim Âsım Efendi (2013). *El-Okyânûsü'l-Basîit Fi Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît, Kâmûsü'l-Muhît Tercümesi*, 6 Cilt, Editör: Mustafa Koç, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu.
- Niyazov, Ahmed (2015). "XIX. Asır Kafkasya Medreselerine Genel Bir Bakış – Car-Balaken Örneği-", *KTÜİFD*, Cilt 2/2: 157-177.
- Okay, M. O.; Durmuş, İ.; Tokmak, N.; Pala, İ.; Akkuş, M.; Albayrak, N. (1998). "Hiciv", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 17: 447-454.
- Özcan, Abdülkadir (1989). *Şakaik-i Nu'maniye ve Zeyilleri: Şeyhi Mehmed Efendi, Vekâyi'ül-Fudalâ*, Cilt II, III, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Özön, Mustafa Nihat (1965). *Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Öztürk, Furkan (2020). *Nef'i, Sihâm-ı Kazâ, Eleştirel Basım*, İstanbul: DBY Yayınları.
- Pakalın, Mehmet Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt I-III, 3. Baskı, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Redhouse, S. J. W. (1890). *A Turkish and English Lexicon*, Constantinople: H. Boyajian.
- Redhouse, S. J. W. (1988). *Redhouse Yeni Türkçe-İngilizce Sözlük / New Redhouse Turkish-English Dictionary*, 10. Baskı, İstanbul: Redhouse Yayınevi.
- Sa'dî-i Şirâzî (2016). *Büstân-ı Sa'dî*, Hazırlayan: Reza Nazari; Somayeh Nazari, İngilizce Çeviri: G. S. Davie M. D., Createspace Independent Publishing, s. 36-41.
- Savran, Nurdoğan (1989). *Bursalı Lâmi'î Çelebi'nin Letâifi'nin Erzurum Nüshasının Halk Edebiyatı Açısından Değerlendirilmesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.
- Sertoğlu, Mithat (1986). *Osmanlı Tarih Lügati*, 2. Baskı, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Steingass, F. J. (1966). *A Learner's Arabic-English Dictionary*, Beirut: Librairie du Liban.
- Steingass, F. J. (1970). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Beirut: Librairie du Liban.
- Şemseddin Sâmî (1317-1318/1895-1896). *Kâmûs-ı Türkî*, 2 Cilt, İstanbul: İkdâm Matbaası.
- Tarama Sözlüğü* (1995-1996). (XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü), 8 cilt, 3. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Tezcan, Nuran (1979). "Bursalı Lâmi'î Çelebi", *Türkoloji Dergisi* 8: 305-343.

- Tietze, Andreas (2016-2019). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*, 10 Cilt, Editörler: S. Tezcan, N. Demir, E. Yılmaz. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi TÜBA.
- Turan, Fikret (2007). “Onaltıncı Yüzyıl Osmanlıcasında Argo: Niksarizade ve Entelektüel Hayatın Eleştirisi ‘Nefsü’l-emr-name’ İsimli Eseri”, (IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, Çeşme, İzmir, 24-29 Eylül 2000), *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Ankara: Türk Dil Kurumu, s. 1825-1834.
- Turan, Fikret (2012). “Osmanlı Edebiyatında Beliren Mahallileşmenin İlk Örnekleri ve Seyahatname”, *Doğumunun 400. Yılında Uluslararası Evliya Çelebi Sempozyumu Bildirileri*, Editör: Yusuf Akçay, İstanbul: Gelişim Üniversitesi Yayınları, s. 417-426.
- Turan, Fikret (2013). “Elyazması Mecmualarda Gündelik Hayat, Güncel Sorunlar ve Günlük Dil: 18. Yüzyıl Osmanlı Edebiyatında Mahallileşmenin Kapsamı”, *FSM İlmî Araştırmalar: İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 2: 343-366.
- Turan, Fikret (2016). “Divan Şiirini Sokağın Diliyle ve Tavryla Algılamak: Kubûrîzâde Hevâyî’nin 18. Yüzyıl Divan Şiirine Getirdiği Yenilikler ve Osmanlı Şiirinde Hevâyî Tarzı”, *Alkış Bitiği: Kemal Eraslan Armağanı*, Editör: Bülent Gül, Ankara: TAKE, s. 211-263.
- Turan, Fikret (2023). “Osmanlı Edebî Kültüründe Popüler Sosyal Eleştiri Türü Olarak Nefsülemr-Nâme Metinleri: Dil, Tema ve Üslup Özellikleri”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi TUDED* 63/1: 139-156.
- Turba, Berna (2009). *Millî Tetebbular Mecmuası (549-750. S.) Latin Alfabesine Aktarımı ve İncelenmesi*, 18 Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale.
- Tülüce, H. A. & Tunagöz, T. (2021). “Taşköprülüzâde Ahmed Efendi’nin Nefsü’l-emr Anlayışı”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 21/2: 557-572.
- Uzun, Yaşar (2022). “Lâmiî Çelebi’nin Latifeler’ini Değer Odaklı Okumak”, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14/1: 97-110.
- Wehr, Hans (1994). *A Dictionary of Modern Written Arabic*. 4th Printing, New York: Spoken Language Services.
- Vural, Emre (2020). “Sühan Meydanında İki Kemânkeş: Nefî ve Nevîzâde Atâyî”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 9/4: 1454-1471.
- Yerebakan, Hakan (2021). *Nefsü’l-Emr Literature and Its Meaning for the Early Modern Ottoman Society*, Boğaziçi University, Institute For Graduate Studies in Social Sciences (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

İncelenen El Yazmaları

Nefsülemr-nâme-i Lâmiî ve Varyantları

- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, MC K 0144 (79b-80b). Başlık: Nefsülemr li-Lâmi’î Çelebi, rahmetullâhi aleyh.
- İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, NEKTY 03182 (16b-19b). Başlık: Risâle-i Nefsülemr-i Lâmi’î.
- İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, NEKTY 09633 (122b-124b). Başlık: Nefsülemr-i Lâmi’î.
- Manisa İl Halk Kütüphanesi, 9781/6 (142b-143b). Başlıksız.
- Millet Yazma Eser Kütüphanesi, AE Manzum 665/58 (56b-57a). Başlık: Nefsülemr-i Lâmi’î Efendi, rahmetullâhi aleyh.
- Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, 06 Hk 3757/2 (7a-8b). Başlık: Nefsülemr-i Lâmi’î Çelebi, rahmetullâhi aleyh.
- Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 264/3 (16b-18b). Başlık: Nefsülemr-i Lâmi’î Çelebi, rahmetullâhi aleyh.
- Nuruosmaniye Kütüphanesi 4925 (48b-76a). Başlıksız.
- Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi 2167 (1b-6b). Başlık: Nefsülemr-i Lâmi’î Çelebi, rahmetullâhi aleyh.
- Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan 439/12 (145b-149a). Başlık: Nefsülemr-i Lâmi’î Çelebi.
- Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 6692/2 (42b-44b). Başlık: Nefsülemr-i Lâmi’î Çelebi, Rahmetullâhi Te’âlâ.
- Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Bağdad 404 (96b-98b). Başlık: Makâle-i Nefsü’l-Emr Kelimâtı, Şetm ü Letâ’ifi Mutazammın Ba’zı Tavâyifi Kadh ü Zemm-i Zarîfâne Elfâzı Müstemildir.

Nefsülemr-nâme-i Niksarizâde Efendi ve Versiyonları

- Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi - Yazma Eser Kütüphanesi, Amasya 05GÜ-125 (15b-16b). Başlık: Nefsülemr-nâme-i Niksârîzâde.
- Köprülü Kütüphanesi, Ahmed Paşa 362/31 (82a-84b). Başlık: Niksârîzâde Efendi merhûmun Nefsülemr-nâme-i latîfidir.
- Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 3425 (29a-30a). Başlık: Niksârîzâde Efendi’nin Nefsülemr-nâmesi’dir.
- Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 5427 (231b-234a). Başlık: Nefsülemr-nâme-i Niksârîzâde, Rahmetullâhi Te’âlâ.
- Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye 390 (117a-120a). Başlık: Nefsülemr-i Niksârîzâde; Niksârîzâde Efendi merhûmun Nefsülemr-nâme dëyü yazdıkları sûret-i mes’eledir.

Nefsülemr-nâme Türü Örneği Olarak Ferman, Kurbi Mehmed Said Efendi

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Bel Yz K0270 (20b-22a).

Başlık: Tuhaf fermân sûretinde nakl olunur.

Nefsülemr-nâme Türü Örneği Olarak Anonim Berât

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, NEKTY 03182 (20b-22a).

Başlık: Dâ'ire-i edebden hâric olup hadd ü miqdârların iz'ân etmeyen eşhâs hakkında vârid olan berât sûreti.

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, NEKTY 09633 (125b-126b).

Başlık: Dâ'ire-i edebden hâric olup hadd ü miqdârların iz'ân etmeyen eşhâs haklarında vârid olan berât suretidir.

Segnâme-i Firâkî'de Nefsülemr Parçası

Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Haraççı 1241/5 (68b-72a). Başlık:

Segnâme-i Firâkî Efendi, Kütâhyalı.

Millet Yazma Eser Kütüphanesi, AE Manzum 665/7 (66b). Başlık: Segnâme-i

Firâkî Dede.

Millet Yazma Eser Kütüphanesi, AE Manzum 685/3 (68b-69b). Başlık: Risâle-i

Segnâme-i Firâkî.

Süleymaniye Kütüphanesi, Ağa Efendi Tanacan 00028/16 (110b-112a). Başlık:

Segnâme-i Firâkî Efendi, Kütâhyevî.

Dizin

A

Abaza 18

Acem 19, 67

Adem Peygamber 38

Ahkam-ı Takvim 63

Ali Hz. 45, 63, 143

Amasya Beyazıt İHK 9, 31

Anadolu (Anatoli) 15, 38, 161

Arap 42, 50, 78, 80

argo 8, 11, 14, 17, 19, 34, 44, 52,

59, 66, 89, 118

Arnavut 18, 68

Atatürk Kitaplığı 9, 15, 19, 24, 32,

68, 147, 148

Atâyî Nev'izâde (Atâ'î) 11, 14, 30,

41, 42, 43, 44, 45, 50, 143, 144,

146

Avusturyalı 18

B

Baba Nasuh 65

Bahâyî-i Küfrî 50

Barthes Roland 53, 54, 142

Battal Hikayeleri 67

Belgrad 30

berat 15, 20, 32, 33, 93

Bodleian Kütüphanesi 36

Boğaziçi Üniversitesi 47

Boğdanlı 18

Bosnalı 18

Bursa İnebey Kütüphanesi 15, 36,

38, 56, 160

C-Ç

Cebrail Melek 38

Cevri 54

Ciniviz (Ceneviz) 37

Curcani 78

Cühud 18

Çanakkale 18 Mart Üniversitesi 47

Çavuşoğlu Mehmed 43

Çeşme 44, 146

D

Deli Şüca 71

Dinkuz 83

- E**
Ehl-i Beyt 20, 87, 100
Ermeni 18
Ervâm 19, 80, 81, 101
Etrâk 73
Eyyüb 82
- F**
fahiye 34
Fakir Alim ile Kadı Hikayesi 77
Fakîrî 27, 28, 143
Fars 15, 19, 50, 79, 135
Fehim 54
Fenâr Kapsu 83
ferman 31, 32, 47, 59, 93, 125
Firaki 12, 15
Frenk 18
Fuzuli 11
- G**
Galata 28, 86
gayrimüslim 18, 28
Genç Osman Hikâyesi 42, 144
Geyik Destanı 104
Gürcü 18
- H**
Habermas Jürgen 55, 56, 143
Hacı Ahmed 27
Hadâiku'l-Hakâik 41
Hâfiz-ı Şirâzî 78
Hanefiyye 101
Harnâme 11, 39
Hâşiye-i Tecrîd 78
Hevayi Kuburizade 11, 55
hezel / hezl 50, 51, 52
Hızr İlyas 160
- hiciv / hiev 7, 11, 36, 39, 42, 43,
45, 46, 49, 50, 51, 52, 54
Hidâye 160
Hindistan 19, 33, 72, 80, 88
Hindu 18
Hisar 26, 73
Hristiyan 18
Hüsrev ü Şirin 36
- İ**
İmâm-ı Azam 30, 78
İstanbul 9, 18, 24, 25, 28, 33, 34, 35,
42, 44, 45, 52, 82, 83, 85, 117, 141,
142, 143, 144, 145, 146, 147, 148,
152, 159
İzmir 44, 146
- K**
Kadızaide Seyyid Mehmed Said 25
Kalmuk 18
kamusal alan 55
Kânî 50
Kanuni Sultan Süleyman 29
Kara Çelebiler 81
Karaferye 30
Karamani 18, 87
Kayıkçı Kul Mustafa 42, 144
Ka'be 15, 37, 71, 111, 160
Kerbela 30
Kızılbaş 18
Konya Mevlana Müzesi 35
Köprülü Fuad 8, 31, 42, 43, 147
Köprülü Kütüphanesi 31, 147
Kurbî Mehmed Said Efendi 12, 15,
19, 31, 32, 47, 142
- L**
Laz 18

- Lâmîi Çelebi 7, 11, 12, 14, 16, 17,
19, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 31,
33, 36, 37, 38, 42, 44, 45, 46, 47,
53, 55, 56, 59, 60, 63, 70, 151, 152,
153, 155
Lâmiizâde Abdullah Çelebi 21
Leclâc 65, 116
Leh 18
letâyif-nâme 51
Levend Agah Sırrı 8, 43, 144
- M**
Macar 18
Manchester Üniversitesi 45
Manisa İl Halk Kütüphanesi 29,
147, 155
Mehmed bin Ahmed 29
Mevlevî 36, 101
Mısır Milli Kütüphanesi 36
Millet Yazma Eser Kütüphanesi 24,
68, 147, 148
Milli Kütüphane 9, 24, 147
Milli Tettebbular Mecmuası 42
Moldovalı 18
Molla Gürani-zâde 38
Molla Mir Bağcızâde Seyyid Osman
İzzet 25
Moskov 18
Moskovalı 38
Muallim Naci 54
Muhammed Hz. 83
Mustafa Paşa 31
Mutâyebat 51, 52
Müslüman 18, 19, 28, 115
- N**
Nasreddin Hâceler 83
Nef'î 11, 50, 141, 145
Nefsülemr Berat 15, 20, 33
- Nefsülemr Ferman 15, 19, 32
Nemçe 18
Nev'izâde Atâyî 14, 30, 41
Niksârîzâde Efendi 12, 15, 19, 29,
31, 42, 43, 59, 77, 147, 158
Niksârîzâde Mahmûd Efendi 29,
30, 42
Niksârîzâde Mehmed Efendi 29, 45
Nuruosmaniye Kütüphanesi 147
- O**
Oxford Üniversitesi 35
- P**
Polonyalı 18
- R**
Risâle-i Garîbe 28, 44
Rûhî-yi Bağdâdî 11, 54
Rumelili 18
Rus 18
- S-Ş**
Sahn-ı Seman Medreseleri 30
scriptible / writerly 54
Selanik 30
Sihâm-ı Kazâ 50, 141
Surûrî 11
Şakâiku'n-Nu'mâniyye 41
Şeyhi 39, 145
Şeytan 132
Şikâyetnâme 11
Sa'di-i Şirazi 77, 79
Süleymaniye Darülhadisî 20
Sâlim Tezkireci Şair 12, 34, 35, 60,
144
Segnâme 12, 15, 36, 38, 39, 43, 60,
148, 160

Süleymaniye Kütüphanesi 9, 14,
15, 16, 17, 19, 22, 23, 24, 25, 26,
29, 31, 36, 44, 56, 63, 70, 77, 147,
148, 151, 158

T

taḥṣiye 29, 66, 133
Tarzî 50
Taşköprizâde Ahmed Efendi 41
Tatar 18
Tecrid 78
tehzil 51
terkib-i bend 11, 49
Tophane 82
Topkapı Müzesi YEK 9, 26, 27, 35,
36
tür edebi 7, 8, 43, 45, 54, 60, 93,
97, 99, 101, 107, 112, 113, 115,
116, 117, 119, 120, 121, 123, 126,
130, 131, 138
Türk 7, 11, 23, 42, 43, 44, 50, 54,
64, 66, 71, 78, 81, 82, 102, 142,
143, 144, 145, 146
Türk Dil Kurultayı 44
Türkçe 23, 64, 72, 111, 136, 143,
145, 146

Türkiye Yazma Eserler Kurumu
143, 144, 145
Türkmen 18

U

Ulah 18

W

writerly 54

Y

Yahudi 18, 75
Yanya 27
Yavuz Sultan Selim 29
yazarlaştırmacı 53, 54
Yezidi Kürt 18
Yörük 18

Z

Zâtî 43
Zeyd 31, 84
Zille-nâme 50
Ziya Paşa 54
zurefâ 22, 41, 81, 85

Sosyal Eleştirî Türü Olarak OSMANLI EDEBİYATINDA NEFSÜLEMR METİNLERİ

Osmanlı edebiyatında hiciv, toplumsal eleştirinin en güçlü araçlarından biri olarak tarih boyunca varlığını sürdürdü. Bu kitap, 16. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan ve mizahi bir tonla toplumsal sorunları ele alan nefsülemr metinlerini mercek altına alıyor. İlk örneklerini Lâmiî Çelebi'nin kaleme aldığı bu metinler, toplumun üst kesimlerinden kişilerin eleştirisini içerirken, aynı zamanda Osmanlı şehir hayatının mizahi bir aynası niteliğini taşıyor.

Eser, nefsülemr metinlerinin gelişim sürecini, tematik özelliklerini ve bu türün Osmanlı toplumundaki yerine dair kapsamlı bir inceleme sunuyor. Metinlerin dilsel ve üslup özellikleri detaylı analizlerle ortaya konulurken, aynı zamanda günümüz okuyucusunun bu metinleri daha iyi anlayabilmesi için geniş bir sözlük kısmı da esere eklenmiştir. Kitap, Osmanlı edebiyatındaki mizahi hiciv türünün inceliklerini keşfetmek isteyenler için vazgeçilmez bir kaynak niteliğinde.

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
Tel. - Faks: +90 212 526 98 06
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

ISBN 978-625-6063-06-8

9 786256 063068